

УДК 342.9.03

Ігор Анатолійович АРТЕМЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

член Вищої ради правосуддя;

 <https://orcid.org/0000-0002-9144-1500>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ НОРМИ У МЕХАНІЗМІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Проблематика всебічного дослідження процесуальних норм, у тому числі й адміністративно-процесуальних, була й досі залишається ключовою у процесуальних галузях права, що обумовлено необхідністю підвищення якості всієї правової системи країни, практики застосування її норм під час врегулювання певних видів суспільних відносин.

Що стосується адміністративно-процесуальної норми, то у новітній правничій літературі під цим різновидом правової норми зазвичай розглядається встановлене державою та забезпечене її примусом загальнообов'язкове правило поведінки, яким регулюються організуючі суспільні відносини, що складаються у процесі реалізації адміністративно-процесуальної форми застосування матеріальних норм права [1, с. 14]. Очевидно, що адміністративно-процесуальні норми, перш за все, призначені для встановлення процедури, тобто «регламенту» реалізації суб'єктивних прав чи виконанні юридичних обов'язків суб'єктами адміністративно-процесуальних правовідносин, що закріплені у нормах адміністративного права. Між іншим, В. І. Бенедик підкреслює, що адміністративно-процесуальні норми не є похідними від норм фінансового, трудового, земельного та інших матеріальних галузей права, але у відповідних масштабах обслуговують їх потреби, слугують тією правовою формою, яка забезпечує їх реалізацію [2, с. 4].

Переходячи до висвітлення питання про місце та роль адміністративно-процесуальних норм у механізмі адміністративного процесуального регулювання, коротко охарактеризуємо, що саме являє собою така складна юридична конструкція як механізм адміністративного процесуального регулювання. У цьому аспекті одразу відмітимо, що механізм правового регулювання як теоретико-методологічна категорія міцно інтегрувалася в категоріальний апарат юриспруденції, без застосування якої пізнавальне вивчення окремих правових явищ на рівні теорії права і правозастосовної діяльності є подекуди навіть неможливим. Разом із тим, у правознавстві чітко прослідковується поєднання та взаємодоповнення існуючих методологічно доктринальних підходів (інструментального, системного, діяльнісного, комплексного) для позначення механізму правового регулювання через всю сукупність його загальносоціальних і спеціально-юридичних ознак, що у комплексі дозволяють оптимально дослідити та проаналізувати різноманітні аспекти досліджуваного феномену.

Говорячи про механізм правового регулювання, теоретики права зазвичай мають на увазі систему правових засобів, за допомогою якої здійснюється результативний вплив на суспільні відносини, згрупповуються не лише явища правової дійсності, пов'язані з вирішенням життєвих ситуацій, а також окреслюються у робочому, системному вигляді. До елементів механізму правового регулювання зараховують: 1) юридичні норми; 2) правові відносини; 3) акти реалізації прав та обов'язків. Факультативним елементом виступають акти застосування права [3, с. 364–365]. Примітно, що окремі дослідники окреслюють та роз'яснюють зміст таких функцій, що виконує механізм правового регулювання, як: упорядковуючу; гарантуючу; координаційну; інтегративну; стабілізуючу; моделюючу; орієнтаційну; стимулюючу; правообмежувальну [4, с. 8]. Можна впевнено стверджувати, що конкретно передбачена мета суб'єктів права, суспільства або держави виступає утворюючими чинниками при створенні механізму правового регулювання, відповідно до яких законотворець обирає потрібний комплекс правових засобів з метою впорядкування певних суспільних відносин. При цьому дієвість правових засобів як системи відносно самостійних необхідних юридичних інструментів, визначених нормами законодавства призводить до практичного здійснення об'єктивного і суб'єктивного права, його перетворення в життя, гарантування стабільності суспільних відносин. Отже, лише за умови «працездатності» усіх юридичних інструментів у їх налагодженому взаємозв'язку здійснюється впорядкування певних суспільних відносин з метою досягнення мети функціонування даного механізму.

У продовження вищенаведеного також відмітимо, що з'ясуванню поняття, змісту та елементному складу механізму правового регулювання було присвячено значну кількість наукових розробок у загальноправовій літературі (праці М. С. Кельмана, О. Г. Мурашина, С. С. Алексєєва, А. В. Малька, М. М. Новікової, А. М. Шульги, В. Б. Ісакова, В. О. Шабаліна, С. П. Нарикової, В. М. Горшенєва, О. М. Куракіна, С. О. Комарова, І. О. Галагана, В. В. Лазарева та інших). Однак, у теорії процесуального права і загалом – у процесуальних галузях права не спостерігається активного наукового пошуку відповідей на питання, що саме варто розуміти під механізмом процесуального регулювання, з точки зору природи, сутності, змісту, цілей, функцій та структури цього доволі складного і функціонально, і структурно правового феномену.

Наприклад, І. В. Атаманчук та Р. А. Калюжний, підкреслюючи відчутний брак досліджень із вказаної проблематики у теорії процесуального права, спробували сформулювати визначення процесуально-правового механізму як сукупності процесуально-правових засобів, способів та форм, за допомогою яких нормативність права забезпечує впорядкування суспільних відносин, відповідає інтересам суб'єктів права, вирішує спори, сприяє досягненню соціального компромісу у правовій сфері, а при його відсутності виконує правоохоронну функцію [5, с. 108]. Поряд із цим, до його складових елементів дослідники зараховують: 1) відповідні до кожного випадку процесуально-правові норми; 2) юридичні факти як конкретні життєві обставини, що тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення процесуальних правовідносин (фактична система процесуально-правового механізму); 3) процесуальні правовідносин, які врегульовуються нормами процесуального права і виникають, змінюються або припиняються на підставі юридичних фактів [5, с. 109].

Поділяючи такий науковий погляд щодо даного питання можемо стверджувати, що цілеспрямованість механізму процесуального регулювання визначається предметом та методом правового регулювання тієї чи іншої галузі процесуального права, поряд із його загальним соціальним призначенням. У нашому випадку об'єктом механізму адміністративного процесуального регулювання є організаційно упорядкована нормами адміністративно-процесуального законодавства сукупність адміністративно-процесуальних відносин, регулюючий вплив на які здійснюють процесуально-правові засоби, як складові елементи даного механізму. Окрім того, підґрунтям для виокремлення характерних особливостей предмету механізму адміністративного процесуального регулювання повинна бути певна функціонально-галузева приналежність адміністративно-процесуальних правовідносин, які вимагають якісного юридичного врегулювання.

В якості специфічних особливостей даного механізму можемо віднести наступні: а) завдяки його «працездатності» здійснюється цілеспрямований нормативний вплив на адміністративно-процесуальні правовідносини, які виникають під час розгляду і вирішення конкретної адміністративної справи у певній сфері установчої, правотворчої чи правозастосовної адміністративної діяльності; б) характеризується регулятивним та охоронним характером його складових елементів – адміністративно-процесуальних засобів; в) складна, багаторівнева структура даного механізму, яка завжди має завершений логічний і чіткий вигляд; г) існування структурних і функціональних зв'язків між його складовими елементами; ґ) забезпечується функціонування даного механізму під час здійснення адміністративно-процесуальної діяльності, обов'язковим учасником якої є уповноважений державний орган наділений владними повноваженнями (суб'єкт владних повноважень, суддя адміністративного суду залежно від сфери застосування механізму).

Узагальнення та комплексний аналіз наукових підходів щодо розуміння змісту таких правових явищ, як «механізм правового регулювання» і «механізм процесуального регулювання» надав можливість розглядати механізм адміністративного процесуального регулювання крізь призму певної сукупності взаємопов'язаних та взаємодіючих у визначеному порядку правових засобів (адміністративно-процесуальних норм; юридичних фактів; адміністративні-процесуальних правовідносин; актів правозастосування), за допомогою яких здійснюється впорядкування адміністративно-процесуальних правовідносин з метою визнання, забезпечення та захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічного управління. Завдяки механізму адміністративного процесуального регулювання впорядковується певна група адміністративно-процесуальних правовідносин, що виникають, розвиваються, змінюються і припиняються у публічній сфері і складають предмет адміністративного процесуального права. З іншого боку, множинність різновидів адміністративно-процесуальних правовідносин, що мають власний об'єкт, зміст, суб'єктний склад вимагають застосування конкретних процесуальних засобів механізму адміністративного процесуального регулювання процедурного, регулятивного та охоронного характеру, які враховували б всю специфіку, сферу існування та динаміку таких відносин.

Так чи інакше, слід визнати, що обов'язковим первинним складовим елементом механізму адміністративного процесуального регулювання виступає саме адміністративна процесуальна норма, яка виступає в якості регулятора адміністративно-процесуальних відносин, передумовою їх виникнення, зміни, розвитку та припинення, а також визначає коло та обсяг процесуальних прав та обов'язків учасників адміністративно-процесуальних правовідносин, порядок і процедуру адміністративно-процесуальної діяльності. Саме застосування адміністративно-процесуальних норм, закріплених діючим законодавством, є необхідною умовою функціонування механізму адміністративного процесуального регулювання. Адже ефективність адміністративно-процесуального регулювання насамперед пов'язана з досягненням юридичних цілей, які реалізуються в ході здійснення адміністративно-процесуальної діяльності. При цьому законодавець має прогнозувати в адміністративно-процесуальній нормі той соціально-корисний результат, до якого має призвести її реалізація, сприяючи ефективності адміністративно-процесуального регулювання.

Список бібліографічних посилань

1. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі адміністративного права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 43 с.
2. Бенедик В. І. Норма адміністративного процесуального права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2012. 20 с.
3. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия. Опыт комплексного исследования. М. : Статут, 1999. 712 с.
4. Куракін О. М. Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2016. 40 с.
5. Калюжний Р. А., Атаманчук І. В. Розвиток процесуального права України : монографія. Київ : Леся, 2015. 188 с.

Одержано 31.10.2019